

Sygn. akt IV CSK 646/18

POSTANOWIENIE

Dnia 25 czerwca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Naczelnika [...] Urzędu Skarbowego
w G.

przeciwko P. S. i M. S.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 25 czerwca 2019 r.,

na skutek skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 14 marca 2018 r., sygn. akt I ACa [...],

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

W związku ze skargą kasacyjną powoda Skarbu Państwa - Naczelnika [...] Urzędu Skarbowego w G. od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 14 marca 2018 r., sygn. akt I ACa [...] Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Tylko na tych przesłankach Sąd Najwyższy może oprzeć rozstrzygnięcie o przyjęciu lub odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Dopuszczenie i rozpoznanie skargi kasacyjnej ustrojowo i procesowo jest uzasadnione jedynie w tych sprawach, w których mogą być zrealizowane jej funkcje publicznoprawne. Zatem nie w każdej sprawie, skarga kasacyjna może być przyjęta do rozpoznania. Sąd Najwyższy nie jest trzecią instancją sądową i nie rozpoznaje sprawy, a jedynie skargę, będącą szczególnym środkiem zaskarżenia. W judykaturze Sądu Najwyższego, odwołującej się do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, jeszcze w okresie obowiązywania kasacji zostało utrwalone stanowisko, że ograniczenie dostępności i dopuszczalności kasacji nie jest sprzeczne z Konstytucją RP, ani z wiążącymi Polskę postanowieniami konwencji międzynarodowych (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2001 r., III CZP 49/00, OSNC 2001, nr 4, poz. 53).

Podstawowym celem postępowania kasacyjnego jest ochrona interesu publicznego przez zapewnienie jednolitości wykładni oraz wkład Sądu Najwyższego w rozwój prawa i jurysprudencji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2000 r., II CZ 178/99, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 147).

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący oparł na przesłance uregulowanej w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. Przesłanka ta nie została spełniona.

Oparcie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na tym, że istnieje potrzeba wykładni przepisów budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo, iż budzi poważne wątpliwości, nie doczekał się wykładni albo niejednolita wykładnia wywołuje wyraźnie wskazane przez skarżącego rozbieżności w orzecznictwie w odniesieniu do identycznych lub podobnych stanów faktycznych, które należy przytoczyć (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2008 r., III CSK 104/08, nie publ., z dnia 26 czerwca 2015 r., III CSK 77/15, nie publ., z dnia 20 maja 2016 r., V CSK 692/15, nie publ.).

Powód wskazuje na konieczność wykładni przepisu art. 531 § 1 k.c., a mianowicie, czy w sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej polegającej na rozporządzeniu przez dłużnika prawem do nieruchomości (w tym własnościowym spółdzielczym prawem do lokalu mieszkalnego) z jednoczesnym ustanowieniem przez osobę trzecią w rozumieniu art. 531 § 1 k.c., na rzecz dłużnika prawa o charakterze obligacyjnym w postaci użyczenia tego lokalu, dłużnik posiada legitymację procesową bierną, czy też w takiej sytuacji w procesie pauliańskim legitymowana biernie jest wyłącznie osoba trzecia.

Sąd Najwyższy w wyroku m dnia 14 listopada 2012 r., II CSK 206/12, dokonał już wykładni na kanwie podobnego stanu faktycznego, przy czym w tamtej sprawie wierzyciel domagał się uznania odrębnie za bezskuteczne czynności prawne, a to notarialną umowę darowizny, na mocy której pozwana dłużniczka przeniosła na pozwaną - osobę trzecią (córkę dłużniczki) własność nieruchomości zabudowanej domem mieszkalnym oraz zawarte w powyższym akcie notarialnym oświadczenie pozwanej osoby trzeciej o ustanowieniu na rzecz pozwanej dłużniczki, służebności osobistej obciążającą przedmiotową nieruchomość. Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo w zakresie żądania o uznanie za bezskuteczną umowy darowizny, a w pozostałej części, powództwo w stosunku do pozwanej obdarowanej i w całości do pozwanej dłużniczki oddalił. Apelacja m.in. wierzyciela została oddalona. Sąd Apelacyjny wskazał, że pozwana osoba trzecia, która nabyła pod tytułem darmym własność

nieruchomości, nie rozporządziła uzyskaną korzyścią, ale ustanowiła ograniczone prawo rzeczowe.

Sąd Najwyższy rozpoznając skargę kasacyjną wierzyciela zwrócił uwagę, że konstruując roszczenie ze skargi paulińskiej, strona powodowa dokonała rozczepienia zawartej przez pozwane czynności prawnej na umowę darowizny i ustanowienie służebności osobistej mieszkania obciążającej darowaną nieruchomość, natomiast istota rzeczy tkwi w ocenie *causa* czynności prawnej nazwanej w akcie notarialnym umową darowizny i ustanowienia służebności osobistej, czyli w podstawie prawnej przysporzenia przez dłużniczkę na rzecz osoby trzeciej. Pozwana dłużniczka przeniosła na pozwaną osobę trzecią własność przedmiotowej nieruchomości, ale jednocześnie osoba trzecia ustanowiła na rzecz dłużniczki służebność. Zatem ocena podstawy prawnej przeniesienia własności nie może być w tym wypadku rozpatrywana w oderwaniu od ustanowienia służebności osobistej na rzecz zbywcy. Wówczas, nie wchodzi w rachubę podstawa przysporzenia właściwa dla umowy darowizny (*causa donandi*), która wymaga dokonania czynności prawnej wyłącznie po to, aby nastąpiło przysporzenie na rzecz innej osoby bez żadnego ekwiwalentu (art. 888 § 1 k.c.). Świadczeniu, polegającemu na przeniesieniu prawa własności nieruchomości, odpowiadało świadczenie pozwanej w postaci obciążenia nabytej nieruchomości służebnością osobistą. Przeniesienie prawa własności w zamian za obciążenie jej ograniczonym prawem rzeczowym, zbliża taką czynność prawną do stypizowanej w k.c. umowy dożywocia (art. 908 i n.). Ustanowione na rzecz dłużniczki prawo miało jednak czysto rzeczowy charakter, podczas gdy w przypadku tzw. zwykłej umowy dożywocia (art. 908 § 1 k.c.), dożywotnik nabywa uprawnienia obligacyjne o charakterze rozszerzonym (*erga omnes*), a do obciążenia nieruchomości tym prawem stosuje się odpowiednio przepisy o prawach rzeczowych ograniczonych (art. 910 § 1 zd. 2 k.c.), jakkolwiek w skład prawa dożywocia mogą również wejść uprawnienia wynikające z praw rzeczowych ograniczonych (art. 908 § 2 k.c.). Umowa dożywocia może być zaskarżona przez wierzyciela zbywcy - dożywotnika skargą pauliańską, co wynika z przepisu art. 916 k.c., który ma charakter szczególny w stosunku do przepisów art. 527 i n. k.c. Przedmiotem skargi jest cała

tego typu umowa tj. przeniesienie własności nieruchomości i obciążenie, a nie odrębnie, przeniesienie własności oraz jej obciążenie przez nabywcę takim prawem.

W konsekwencji, jeśli przeniesienie przez dłużnika na osobę trzecią prawa własności nieruchomości przedmiotowej nieruchomości nastąpiło w zamian za ustanowienie na jej rzecz służebności osobistej, to z punktu widzenia instytucji skargi pauliańskiej stanowi ona jedną czynność prawną, a nie dwie niezależne od siebie czynności w postaci umowy darowizny i ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego. Dlatego też przesłanka pokrzywdzenia wierzyciela zdefiniowana w art. 527 § 2 k.c. powinna być odnoszona do całości czynności prawnej, a nie do jej fragmentów. Taka czynność prawna prowadzi do pokrzywdzenia wierzyciela, nie tylko z powodu wyzbycia się przez dłużnika składnika majątkowego, z którego mogłaby uzyskać zaspokojenie, ale także z racji obciążenia - w ramach świadczenia wzajemnego - całej nieruchomości służebnością osobistą skuteczną *erga omnes*, co powoduje, że możliwość przeprowadzenia skutecznej egzekucji w takiej sytuacji doznaje istotnego ograniczenia i ma wpływ na zakres ewentualnego zaspokojenia, gdyż stosownie do art. 1000 § 3 k.p.c., w razie sprzedaży licytacyjnej nieruchomości, na poczet ceny nabycia zostanie zaliczona wartość służebności (która w istocie pomniejszy wartość nieruchomości), czego efektem będzie zaspokojenie strony powodowej w mniejszym zakresie, aniżeli w sytuacji gdyby nieruchomość nie była obciążona takim prawem. Służebności osobista, jako prawo niezbywalne (art. 300 k.c.), nie podlega egzekucji.

W kwestii legitymacji procesowej biernej Sąd Najwyższy wskazał, że nie został natomiast naruszony przepis art. 531 § 2 k.c., tym bardziej, że obciążenie nieruchomości służebności osobistą mieszkania nie było rozporządzeniem przez osobę trzecią uzyskaną korzyścią, lecz jej świadczeniem na rzecz dłużnika w zamian za przeniesienie własności w ramach jednej i tej samej czynności podlegającej zaskarżeniu skargą pauliańską.

Z powyższego wynika, że legitymacja procesowa bierna, w świetle jednoznacznego brzmienia art. 531 § 1 k.c. nie przysługuje dłużnikowi, który nie jest też następcą prawnym osoby trzeciej w rozumieniu art. 531 § 2 k.c., w wypadku

gdy osoba trzecia w ramach kolejnej transakcji rozporządza na rzecz dłużnika przedmiotem majątkowym nabytym wcześniej od niego w warunkach uzasadniających skargę pauliańską.

W stanie faktycznym niniejszej sprawy Sąd Okręgowy uznał w całości za bezskuteczną w stosunku do powodowego wierzyciela notarialną umowę darowizny, na podstawie której pozwana dłużniczka M. S. darowała jej synowi - pozwanemu P. S. spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego wraz z wkładem budowlanym, zaś pozwany obdarowany ustanowił na rzecz pozwanej dłużniczki prawo dożywotniego nieodpłatnego zamieszkiwania w tym lokalu, w celu ochrony szczegółowo wskazanych wierzytelności. Sąd drugiej instancji zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji jedynie w ten tylko sposób, że powództwo oddalił w stosunku do pozwanej dłużniczki M. S.. Zatem oddalenie powództwa w świetle art. 531 k.c. miało prawidłowo charakter wyłącznie podmiotowy (ze względu na osobę dłużniczki), a nie także przedmiotowy - obejmujący element zaskarżonej czynności w postaci ustanowienia przez osobę trzecią prawa na rzecz dłużniczki (tak jak to miało miejsce w sprawie, w której zapadł powołany wyżej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2012 r.).

Z tych względów Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c.

jw

[aw]